

УДК 78.03/787

І. Зінків

ДО ПОХОДЖЕННЯ ТА СЕМАНТИКИ ТЕРМІНУ «ГУСЛА»

Стаття присвячена вивченню генези і значення зазначеного терміну, що вживається для позначення грифних (шийкових) та цитроподібних хордофонів типу псалтирів. Вивчено питання про час появи цього терміну в писемних джерелах для позначення цитроподібного язичницького інструмента слов'ян. Встановлено його пізні походження як альтернативної назви давнього ліроподібного ритуального інструмента, що побутував також після хрещення Русі. Його назва могла законсервуватись в інструментальній термінології (і народній лексиці) України і Кавказу внаслідок взаємодій протослов'ян зі скіфо-сарматським світом.

Ключові слова: гуслі, етимологія, семантика.

Етимологія терміну «гусла» («гуслі»), що вживається для позначення цитроподібних і шийкових хордофонів слов'янських народів, є недостатньо вивченою, а його походження та первісне значення трактується дослідниками неоднозначно. Для з'ясування генези терміну та датування часу його появи у слов'янських мовах для позначення струнних інструментів слід залучити індоєвропейські та індоіранські паралелі, що виправдане дослідженнями спільних індоєвропейських витоків лексики, збереженої у багатьох народів Європи й Азії. Стосовно часу появи терміну «гусла» російський органістолог-медієвіст Р. Галайська вважає, що московити, «сприймаючи різновид багатострунного музичного інструмента (шоломоподібних «гуслів» татарів, «кисле» черемисів, «гюсле» чувашів. — І. З.) від навернених у православ'я (неслов'янських. — І. З.) народів, принесли його з назвою «гуслі» у московські землі» [5, с. 30–31]. Ця історична подія датується приблизно XII ст. Промовистим у цьому сенсі є той факт, що в російській лексиці, як і у слов'янській групі мов загалом, термін «гуслі» («гоуслі») був полісемантичним і міг позначати або будь-який струнний музичний інструмент [13, с. 405; 17, с. 70] або поняття, що були далекими від музики. У «Тлумачному словнику» В. Даля словом «гусельник» позначалися складені рядами дрова [6, с. 409], а в словнику Брокгауза й Ефрона вміщено статтю про «гусельні гори», берегові скельні відкладення природного походження [2, с. 923]. Варто зазначити, що в давніх суспільствах назви багатьох інструментів надавались або за кількістю струн (двострунник, триструнник, п'ятиструнник), або за подібністю до абрису вшановуваного тотема

чи божества (наприклад, барбад — грудка качки, птаха що мав величезне сакральне значення в давньоіранських міфо-релігійних уявленнях). Відсутність давньої етимології терміну «гусла» свідчить, що у слов'янському світі він є більш пізнього походження.

Цікаву гіпотезу генези терміну *гуслі* висунув свого часу О. Фамінцин [16, с. 237–239]. Учений зазначав, що фінське слово «kantele» (з коренем «kant»), може походити від німецького «gans» (гусак); за академіком Шифнером, фінська назва інструмента кантеле (зі значенням «гусак») могла мати більш архаїчне скандинавсько-ісландське джерело. Первісна етимологія слов'янського слова «housle», «husly», що збереглась у західнослов'янських мовах, може корелюватися зі словом «гусак»¹.

О. Фамінцин мотивував своє припущення тим, що інструмент під назвою «husly» відомий у лужицьких вендів-слов'ян (за відомостями статті анонімного німецького автора за 1788 рік про музичні інструменти слов'ян). Його виготовляли з грудної кістки водоплавного птаха, прив'язуючи до неї шмат дерева в якості резонатора і напинаючи над нею три струни (*d, a, e*), що настроювалися кілками, розташованими знизу. Слов'яни Богемії також виготовляли струнний інструмент із грудної кістки гусака, натягаючи над нею декілька струн і видобуваючи звук за допомогою смичка [16, с. 238]. Його звучання нагадувало гелготіння водоплавних птахів. Ці відомості корелюються з синхронним описом азійського кобиза П. С. Палласом, який подібним чином охарактеризував звук кобиза, що нагадував йому крик лебедя [9, с. 42].

На думку О. Фамінцина, гіпотеза про походження слова «гуслі» від «гусак» є малопереконливою. Мабуть, Фамінцин помилявся, оскільки існують середньоазіатські матеріали, які свідчать, що гусак / лебідь був тотемним птахом багатьох племен і народів Азії, в етногенезі яких лежав індоіранський культурний шар. Образ водоплавного птаха (гуся-лебедя) втілювався не лише у формі інструмента та його звучанні (приміром, кобиза), але й в одязі та назві епічних циклів середньоазіатських народних співців, тобто слугував основою єдиного сакрального комплексу, пов'язаного з птахом-тотемом. У слов'янських мовах найдавніше значення слова «гуслі» означало «струни» або просто «струнний інструмент» [17, с. 70]. Однак докладніше цей термін можна витлумачити через давньослов'янське дієслово «*густити*» стосовно

---

¹ Нагадаємо, що водоплавний птах (гусак, лебідь) був тотемним птахом багатьох народів іранської мовної родини — скіфів, сарматів або тих народів, у етногенезі яких лежить потужний давньоіранський шар — хантів, казахів та ін.

звучання струн. Звідси «предмет, що гуде, тобто струни, отримав назву «гусль», а струнний інструмент як сукупність струн — гуслі» [16, с. 182, 238–239].

На нашу думку, етимологію слов'янського слова «гусль» треба шукати в індоєвропейських лексичних джерелах. Польський лінгвіст Францішек Славський вважає, що «етимолологія польського слова *gęśle* сягає давнього індоєвропейського звуконаслідувального кореня» (курсив мій. — *І. З.*) [15, с. 62]. За Ф. Славським, воно походить від дієслова *gundti*, що могло утворитися ще в часи індоєвропейської спільноти. У пізнішій балто-слов'янській трансформації можна відшукати слово *gunsti*, а в давньослов'янській — *gosti* з носовою вимовою голосної «о». «Обидва слова... ведуть... до польської форми з м'якими приголосними «t», «i», «ś» — *gośś* [15, с. 62]. Той самий корінь лежить в основі польських слів *gusła* (чародійство) і *guslarz* (чарівник). Проте у давніх польських писемних джерелах термін *gęśle* на означення музичного інструмента вперше трапляється лише наприкінці XIV ст., що може свідчити про його запозичення зі східнослов'янського світу (курсив мій. — *І. З.*) [15, с. 62]. Отже, термін «гуслі» у слов'янських мовах на позначення вже існуючого язичницького струнного інструмента міг з'явитися пізніше.

У цьому сенсі важливими є відомості, які знаходимо у писемних слов'янських джерелах другої половини IX ст. Зокрема, у старослов'янському перекладі Святого письма східнослов'янської церкви, замість латинського «*cythara*» і грецького «*kithara*» вміщені слова «*густі*», «*гуду*» (*gusti, gudu*) [15, с. 62], а не «гуслі», що підтверджує тезу Р. Галайської про більш пізнє запозичення росіянами як назви, так і самого інструмента трикутної форми від народів Поволжя в період їх християнізації. Про це може свідчити той факт, що інструменти типу гусел угро-фінських і татарських народів зображали в церковних книгах доби Московського царства.

Тривалий час серед дослідників загальноновизнаним уважався той факт, що віщий Боян у «Слові о полку Ігоревім» *грав на гуслах*. Однак у цій літературній пам'ятці XII ст. відсутня конкретна вказівка на тип і назву інструмента Бояна. Термін «гусла» в її тексті не згадується: «Боян же, братие, не десять соколов (пальців. — *І. З.*) на стадо лебедей (струн. — *І. З.*) пушаше, но своя вещиа персти на живая струны воскладаше; они же сами князем славу рокотаху». Назва інструмента відсутня і в пізнішому джерелі — «Задонщині» (XIV ст.), де зазначено: «Помянем первых лет времена, похвалим вещаго Бояна, горазна

гудца». Порівняймо зі словом «гуду» на означення грецького терміну «кіфара» в першому перекладі слов'янською мовою Святого Письма IX ст.: «В Києве тот бо веший Боян воскладоша горазная свои персты на живыя струны, пояше русским князем славы» (курсив мій. — I. З.) [7, с. 11]. Як впливає з наведених цитат, анонімний автор «Задонщини», згадуючи Бояна, скористався інформацією, вміщеною у «Слові», а це може свідчити лише про одне: він уже не знав, як називався інструмент віщого співця, назву якого з ідеологічних мотивів (уведення християнства) проігнорував автор «Слова». Про себе ж автор «Задонщини» пише вже як про *гусяра*: «Аз же помяну резанца Софония, и восхвалю песнеми и гусельными буйными словесы сего великого князя Дмитре Ивановича...» (курсив мій. — I. З.) [7, с. 25]. Звернімо увагу на ту обставину, що в наведених цитатах йдеться про *струни* — як *живі істоти*, що може вказувати на пережитки давніх язичницьких культур. Вони порівнюються з лебедями, що може свідчити про архаїчність язичницьких обрядових функцій інструмента, на якому грав *віщий Боян* (тобто волхв) — співець давнини, який, оспівуючи діяння давно минулих часів, використовував «*старі словеси*» (тобто язичницькі епічні перекази. — I. З.). У багатьох давніх народів водоплавний птах (лебідь, гуска, качка) уважався сполучною ланкою між світом богів, людей і прашчурів, а струни були тим медіатором, сакральним голо-сом інструмента, що поєднував ці світи воедино. Лебідь був тотемним першопредком і в тюркомовних народів¹. Про подібні уявлення в середовищі полянських слов'ян може свідчити ім'я сестри легендарних засновників Києва — князівни Либідь², а також відтворення на давньоруських наручнях XII ст. сюжетів язичницького обряду русалій, де жінки зображені у ритуальному вишитому одязі з широкими довгими (до підлоги) рукавами, що символізували крила птаха лебедя.

У контексті обрядових язичницьких функцій інструмента цікавим видається уривок з народної пісні, записаної на Півночі Росії, де добре законсервувалися архаїчні риси билин київського циклу: «Ой плыли гусли да по синю морю, да приплыли гусли ко круту бережку», що свідчить про використання цього інструмента в обрядах поклоніння воді, принесення жертви водній стихії. Нагадаємо, що

¹ Чінгізхан також виводив свій рід від першопредка-лебедя [9, с. 38–44].

² Ім'я сестри засновників Києва (Самбатаса) Кия, Шека і Хорива (Куара, Мелті, Хореана вірменської легенди) з'являється лише у слов'янській версії легенди, викладеної в «Повісті минулих літ» (XI ст.). У вірменській легенді, викладеній в «Історії Тарона» Іоанеса Маміконяна (VII ст.) цей персонаж відсутній.

полянський князь Кий, за свідченням Костянтина Багрянородного, здійснював обряди поклоніння воді в човні і, можливо, під звуки гусел. Новгородські слов'яни приносили жертви озеру Ільмень під звуки язичницького струнного інструмента — ліроподібних гусел, які археологи дотепер знаходять під час розкопок Давнього Новгорода і генеза яких пов'язана з інструментарієм народів, що проживали на теренах Давньої України у 1 тис. до н. е. *У цьому криється основна причина ігнорування давньої слов'янської язичницької назви інструмента, позаяк він був ритуальним і використовувався волхвами і кобниками в язичницьких обрядах.*

Відтак стає очевидним, що яскраво окреслена язичницька семантика хордофона, на якому грав Боян, спонукала автора «Слова» уникнути «поганської» назви інструмента віщого співця як несумісної з утвердженням нової, християнської ідеології. Можливо, під цією назвою міг приховуватися ліроподібний хордофон (типу ліроподібних гусел), який міг успадкувати давнішу назву «пантур» / «бандур» / «бандура», що свідомо уникалася у християнських джерелах Русі. Для обґрунтування первісної язичницької назви інструмента Бояна слід звернутися до інструментальної термінології генетично споріднених народів, у лексиці яких могли законсервуватися прадавні ритуальні терміни на означення струнних інструментів. На особливу увагу заслуговує «скіфський п'ятиструнний», вперше згаданий Юлієм Полідевром (Поллуксом), який у скіфській мові називався «панджтор». Лінгвіст В. Абаєв визначив хронологічні межі появи термінів «панджтор / фандир / пандура» скіфо-сарматським періодом історії України [1, Т. 2, с. 243]. В давньоіранському світі лексемами «панджтор» / «фандир» / «пандур» (в основі яких лежить поняття «п'ятиструнник») позначалися ліроподібні інструменти, а також скіфські кутові арфи з горизонтальним резонатором, форма яких нагадувала водоплавного птаха [11, с. 94]¹. Внаслідок тривалих взаємодій і взаємовпли-

¹ Можливо, згадка про один з типів інструментів, від якого походить етнонім «бандура» (за В. Абаєвим), уміщена в білині Київського циклу «Про Добриню Микитича», записаній в Росії від сказителя Т. Г. Рябініна: «У молодца Добрынюшки Микитинца в тот тугий лук разрывчаты и в тупой конец введены были гусельшка яровчаты (курсив мій. — І. З.)» [12]. У наведеній цитаті описано музичний інструмент («гусельшка яровчаты»), що складається з палиці-струнотримача (лук) та резонаторного корпусу, виготовленого з явора — дерева, яке не росте в північних широтах. Фактично тут подано опис конструкції скіфо-сарматської арфи. Враховуючи ірано-слов'янські взаємодії на теренах Київської Русі, поданий опис може стосуватися також і успадкованого від скіфо-сарматського світу слов'янського п'ятиструнного інструмента.

вів давньоіранських і ранньослов'янських племен (в умовах поліетнічної черняхівської археологічної культури), згодом — племен антів (генезу яких історики пов'язують з давньоіранським світом), термін «панджтор», втративши первісну семантику, з часом адаптувався на слов'янському ґрунті (як і сам ліроподібний хордофон) на означення струнного інструмента. І вже у слов'янському середовищі він набув пізнішої форми іменника жіночого роду — «бандура»¹. З плином часу, зі зміцненням позицій Московського царства (кінець XIV—XV ст.), етнічна назва багатострунного інструмента (пантур — бандур) і надалі продовжувала існувати й функціонувати на теренах Давньої України (суто в народному, народно-професійному середовищі). Але поза-як це була назва язичницького інструмента, в період християнізації східнослов'янського Півдня та Півночі (Київ, Новгород, Московське царство) вона могла бути зумисне елімінованою з церковної лексики і не мала жодних шансів потрапити у християнські писемні джерела (хоча язичницький ліроподібний інструмент вже під назвою «гусла» ще певний час існував після підкорення Великим Московським князівством Новгородської республіки, на що вказують реліктові форми ліроподібного хордофона, однотипні з інструментарієм XIII ст. з території України (Звенигородські гусла).

Під оглядом семантики терміну «гусла» цікавим також є збереження в литовській мові слів *gusla*, *guslele* у значенні «жили» як частини антропо- чи зооморфного тіла, з яких виготовлялися струни [8, с. 111]. Однак у литовській мові на означення цитроподібного інструмента застосовується інший термін — «кантеле», «винахід» якого фіно-угорська епічна традиція пов'язує з культурним героєм фінського епосу Вьянемаяйненом². Можливо, саме тому на слов'янському ґрунті термін «гуслі» на означення інструмента використовується лише у множині як збірне поняття «струни»: «багато струн / багато жил» (порівняймо: «яко струнами, сиречь жилами» за текстом Глосарію Псалтиря Толкового XII ст. [4, с. 219]). Цікаво, що в давньоукраїнських словниках доби Бароко — «Лексисі» Лаврентія Зизанія (1596 р.) та «Лексиконі словенороському» Памва Беринди (1627 р.) — середньовічна символіка струн-жил на означення гусел зникає.

Звернімо також увагу на ту обставину, що в середньовічних слов'янських джерелах «гуслі» завжди згадуються поруч із «псалти-

¹ Давньогрецька цивілізація, сприйнявши як сам термін, так й інструмент з іранського світу, також могла сприяти його проникненню в Західну Європу.

² Інструмент був змайстрований зі шелеп священної риби — щуки Нінг.

рем». До прикладу, у Глосарії Псалтиря Толкового термін «гоусли» тлумачиться як «псалтырь десятиструнен». Цікавою для нас є та обставина, що ще у XII ст. термін «гусла» на означення інструмента вимагав пояснення, що може свідчити про те, що в народній лексичці він мав іншу назву. О. Фамінцин виводив його етимологію від дієслова «гусити», що вживалася стосовно звучання струн, а слово «гусль» інтерпретував як збірне поняття при характеристиці будь-якого струнного музичного інструмента [16, с. 238–239].

Не менш показовим видається також тлумачення терміну «гусль» у словниках-лексиконах доби українського бароко. Він уживається в однині на означення арфи («гарфи») та цитри, а не в множині («гуслі» у значенні «струни») — в «Лексисі» Л. Зизанія та «Лексиконі» П. Беринди. У П. Беринди зазначено: «Гудець — арфіст, той, хто грає на цитрі» (! — І. З.) [10, с. 27, 28]. І далі: «Гусла — скрипка», тобто смичковий інструмент [10, с. 28]. Це зайвий раз підтверджує тезу про штучне, пізніше походження терміну на означення багатострунного інструмента. Цю тенденцію спостерігаємо і в пізнішому народному інструментарії слов'ян, зокрема, «гуслами» у південних слов'ян називали не струнно-щипкові, а смичкові інструменти. Можливо, що на означення давнього язичницького інструмента слов'ян християнські писемні джерела використали назву окремого елемента його конструкції — струн (звідси — й назва інструмента у множині — гусла, тобто струни).

На основі аналізу літописних джерел, житійної, світської літератури та найдавніших східнослов'янських глосаріїв можна подати узагальнений опис східнослов'янських гусел XII ст. З побіжних згадок про нього випливає, що це міг бути «10-струнний псалтирноподібний інструмент з жильними струнами, на якому грали брязканням» [4, с. 218]. Археологічні джерела XI — початку XIII століть засвідчують існування лише двох типів інструментів — ліроподібних гусел вертикального тримання (з отвором у верхній частині — язичницького давньослов'янського) та цитроподібних інструментів горизонтального тримання без отвору (типу кантеле, кюсле похристиянізованих народів).

У Рукописі з Державної публічної бібліотеки м. Санкт-Петербурга (РФ) (СПб., Q, XVI, 7 л. арк. 7) читаємо: «всяк сосуд моусикийский орган нарицается, инь сосудъ тимпан, инь же *псалтырь*, инь гудебны, инь *гусли*...» [4, с. 218]. У цій номенклатурі інструментів подано надзвичайно важливу для нас інформацію про *однозначне розмежування*

давньоруською писемною традицією двох різних цитроподібних інструментів — псалтирів і гусел. Найбільш ранню згадку про їх диференціацію натрапляємо у «Слові Даниїла Заточника» (XII ст.), де інструмент псалтир фігурує поруч з гуслами: «Востани, слава моя, востани псалтир и гусли» [3, с. 244]. Важливо, що *західноєвропейський термін «псалтир» не змішується з терміном «гусли», що може свідчити про існуючі вже в той час відмінності між цими інструментами — за формою, способами тримання (а можливо, й гри), кількістю струн тощо.* Це припущення отримує підтвердження на польському лексичному матеріалі. У Псалтирі Пулявському, псаломі 56 (XV ст.) зазначено: «Wstań, chwało moja, wstań, żołtarzu i goszły, wstanę nas wytanju» [18, s. 137]. У давніх західнослов'янських джерелах терміном «жолтарж» позначався також псалтеріум (псалтир) трикутної форми [19, s. 74–76]. Якщо в цих текстах назви інструментів псалтиря / жолтажа й гусел використано як метафору в контексті уславлення, звеличування, виконання пісень-слав, то в цілком іншій, *обрядовій функції*, псалтир поруч з гуслами згадуються у пізнішому східнослов'янському літописі XIV ст.: «Но аще плясци или гудци или ин, хто игрецъ позоветь на игрище или на *какое зборище идольское*, то вси тамо текут радуюся». І далі: «...да един от них кумбал бьяше, а дроугьи в *псалтирь*, а дроугьи в *гусли*...» (курсив мій. — І. З.) [14, с. 979].

Аналіз давніх писемних та лексичних джерел показує, що *терміном «гусла» з XII ст. міг позначатися як сам інструмент (без диференціації його типу — цитра, лютня, скрипця) та його струни (гусла = жили = струни), так і сам процес гри на інструменті (гуслити = грати).* Це свідчить про пізніше походження терміну «гусла», що вживався для позначення середньовічних цитроподібних інструментів.

Однак давня назва інструмента, що законсервувалася в Україні, на Кавказі та в давньому іранському світі (панджтор / бандура) старанно оминалася через її належність до світу язичницької культури як така, що протистояла утвердженню на Русі християнської ідеології церкви східного обряду. Тому в писемних джерелах Київської, Новгородської Русі, а згодом і Московії ці інструменти фігурували під пізнішою узагальнюючою назвою — «гуслі» (тобто, струнні).

Отже, середньовічний термін «гусла» має дуже широкий спектр значень, які зводяться до єдиного інваріанту — струнний музичний інструмент. Під цим загальним терміном в добу християнізації Русі літописи приховали давню назву язичницького обрядового інструмента (який сучасні інструментознавці умовно визначають терміном

«ліроподібні гусла»), що зберігався майже до XIII–XIV ст. в інструментарії вже навернених у християнство слов'ян. На це вказує масове знищення язичницьких інструментів, зокрема у Давньому Новгороді. Згодом, приблизно з кінця XV ст., вже на теренах Московії, що підкорила собі Новгородську Русь, ці інструменти припиняють своє існування як такі, що втратили ідеологічно-ритуальну функцію. Їх окремі конструктивні ознаки ще певний час зберігаються в іншому типі цитр — вертикально триманих гуслах без отвору у верхній частині — дошко/човноподібних. З часом, під впливом іноетнічних традицій ліроподібні гусла вертикально тримання повністю зникають з іконографічних джерел як інструменти язичницького середовища, з яким вело боротьбу християнське духовенство. Поступово їх починають витісняти однотипні інструменти горизонтального тримання фіно-угорського та тюрко-татарського етносів під назвою «гуслі» («кюсле»), культивування яких особливо стимулювалося місіонерською діяльністю східно-християнської церкви і зображення яких в мініатюрах східнослов'янських релігійних ілюмінованих книг, з метою навернення цих етносів до східнохристиянського обряду, активно підтримувала церква.

Походження та семантика терміну «гусла» на означення цитроподібних інструментів свідчить про його пізнішу генезу. Цей термін, що має широке коло значень, замінив собою назву давнішого ліроподібного інструмента (пантур-панджтор-бандур), що був одним із важливих атрибутів давньослов'янських язичницьких обрядів. В офіційних джерелах Київської Русі ця назва свідомо була замінена загальним поняттям *гуслі*. Внаслідок християнізації Київської, Новгородської Русі, а згодом і Московського царства цей термін став уживатися на означення всіх струнних інструментів.

Це зайвий раз підтверджує тезу про штучне, пізніше походження терміну на означення багатострунного інструмента. Цю тенденцію спостерігаємо і в пізнішому народному інструментарії слов'ян (зокрема, «гуслами» у південних слов'ян називали не струнно-щипкові, а смичкові інструменти). Вірогідно, на означення давнього язичницького інструмента слов'ян християнські писемні джерела використали назву окремого елемента його конструкції — струн, звідси й назва інструмента у множині — гусла, тобто струни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка / В. И. Абаев. — Т. 1: А — К. — Москва; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1958. — 655 с.; Т. 2: L — R. — Ленинград; Москва : Наука, 1973. — 358 с.; Т. 3: S — T. — Ленинград : Наука, 1979. — 355 с.
2. Брокгауз Ф. А., Эфрон И. А. Энциклопедический словарь / Сост. Брокгауз и Эфрон. — Санкт-Петербург : Типо-Литография И. А. Эфрона, 1893. — Т. IX: Гоа — Давенант. — 999 с.
3. Вертков К. Русские народные музыкальные инструменты / К. Вертков. — Москва : Музыка, 1975. — 280 с.
4. Галайская Р. Коротко о зарождении и развитии русского музыкально-инструментария / Р. Галайская // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка : сб. ст и мат. : в 2 ч. — Москва : Сов. композитор, 1987. — Ч. 1. — С. 216–228.
5. Галайская Р. Б. Опыт исследования древнерусских гуслей в связи с финно-угорской проблематикой / Р. Б. Галайская // Финно-угорский музыкальный фольклор и взаимосвязи с соседними культурами. — Таллин : Ээсти раамат, 1980. — С. 30–31.
6. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Владимир Даль / вступ. ст. А. М. Бабкина. — Москва : ГИС, 1956. — Т. 1: А — З. — 669 с.
7. Задонщина. Летописное сказание о побоище на Дону. Сказание о Мамаевом побоище / вступ. ст. Б. Рыбакова. — Москва : Худ. литература, 1982. — 262 с.
8. Заруцкая И. Гусли звончатые, перепончатые. О мифологии гуслей / И. Заруцкая // Мифологические представления в народном творчестве. — Москва : Рос. ин-т искусствознания, Мин-во культуры РФ, 1993. — С. 109–122.
9. Кукашев Р. Ш. К образу лебедяв казахском шаманстве / Р. Ш. Кукашев // ЭО. — 2002. — № 6. — С. 38–44.
10. Лексикон словенороский Памви Беринди / вступ. ст. В В. Німчука. — Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. — XXXVI, 272 с.
11. Олійник О. Сарматська арфа з території України / Ольга Олійник // Мистецтвознавчі студії. — Київ : Вид-во ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. 2007. — Ч. 4. — С. 89–97.
12. Поветкин В. И. Загадка гуслей-псалтыря / Владимир Иванович Поветкин // Чело. — 1997. — № 1 (10). — С. 9–11.
13. Словарь древнерусского языка (IX–XIV вв.) / глав. ред. Р. И. Аванесов. — Москва : Сов. энциклопедия, 1989. — Т. 2. — 495 с.
14. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : в 3 т. / И. И. Срезневский. — Санкт-Петербург, 1895. — Т. 2. — 1003 с.
15. Стеньшевский Я. Скрипка и игра на скрипке в польской народной традиции / Ян Стеньшевский // Народные музыкальные инструменты и ин-

струментальная музыка : в 2 ч. — Москва : Сов. композитор, 1988. — Ч. 2. — С. 48–77.

16. Фаминцын А. С. Гусли. Русский народный музыкальный инструмент / А. С. Фаминцын // А. С. Фаминцын. Скоморохи на Руси. — Санкт-Петербург : Алетей, 1995. — С. 177–314. — (Серия : Славянские древности).

17. Фаминцын А. С. Скоморохи на Руси / А. С. Фаминцын // А. С. Фаминцын. Скоморохи на Руси. — Санкт-Петербург : Алетей, 1995. — С. 3–176. — (Серия : Славянские древности).

18. Popławska D. Średniowieczne instrumenty muzyczne typu chordofonów na ziemiach Polski, Czechy Rusi / Dorota Popławska. — Warszawa : Ośrodek konserwacji zabytków, 1995. — 208 s.

19. Szydłowska-Cegłowa B.-Z. Staropolskie nazewnictwo instrumentów muzycznych / Barbara Szydłowska-Cegłowa. — Wrocław: Ossolineum, 1977. — 288 s.

Zinkiv I. О происхождении и семантике термина «гусли». Статья посвящена изучению генезиса и значения термина, употребляющегося для обозначения грифных (шейковых) и цитровидных хордофонов типа псалтырей. Изучается вопрос о времени его появления в письменных источниках для обозначения цитровидного языческого инструмента славян. Определяется его позднее происхождение (XII в.) как альтернативного названия древнего лировидного ритуального инструмента, бытовавшего также после христианизации Руси. Его название могло законсервироваться в инструментальной терминологии (и народной лексике) народов Украины и Кавказа вследствие контактов протославян со скифо-сарматским миром.

Ключевые слова: гусли, этимология, семантика.

Zinkiv I. About term «gusli» semantics and origin. Article is dedicated to studying the genesis and significance of term specified, as used in Slavic languages and definition of fingerboard (neck-) and zitter-like chordophones of psalter type. In early Middle Age the term «gusli» had a very wide range of meanings (gusli-like mountains, stack of wood, etc.), as well as generic name for all string music instruments. The instrument's name semantics (strings-threads-cores) is derived from the Indo-European word *gundti* (buzzing-playing) and correlated with the instrumental play semantics in general

Key words: gusli (gousli), etymology, semantics.

